

здобувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРУШЕНЬ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

Статтю присвячено дослідженню предмету безпосереднього злочинного посягання як елемента криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя. На основі аналізу наукових підходів та норм чинного законодавства України автором визначено особливості приватного життя як предмету злочинного посягання при вчиненні вказаного злочину. Окрему увагу у статті приділено з'ясуванню зв'язку предмету безпосереднього злочинного посягання з іншими елементами криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя.

Ключові слова: криміналістична характеристика, елемент криміналістичної характеристики, предмет безпосереднього злочинного посягання, приватне життя, недоторканність приватного життя.

Статья посвящена исследованию предмета непосредственного преступного посягательства как элемента криминалистической характеристики нарушений неприкосновенности частной жизни. На основе анализа научных подходов и норм действующего законодательства Украины автором определены особенности частной жизни как предмета преступного посягательства при совершении указанного преступления. Особое внимание в статье выделено выяснению связи предмета непосредственного преступного посягательства с другими элементами криминалистической характеристики нарушений неприкосновенности частной жизни.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, элемент криминалистической характеристики, предмет непосредственного преступного посягательства, частная жизнь, неприкосновенность частной жизни.

Article is devoted to research of subject matter of a direct crime encroachment as element criminalistic characteristics of infringements of immunity of a private life. On the basis of the analysis of scientific approaches and norms of the current legislation of Ukraine the author certain features of a private life as subject matter of a crime encroachment at fulfilment of the specified crime. Special attention in article to finding-out of communication of subject matter of a direct crime encroachment with other elements criminalistic characteristics of infringements of immunity of a private life.

Keywords: criminalistic the characteristic, an element criminalistic characteristics, subject matter of a direct crime encroachment, a private life, immunity of a private life.

Постановка проблеми. Правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина є головним обов'язком держави, який закріплений в Конституції України, згідно до положень якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю та передбачено захист інформації про приватне і сімейне життя [1]. Держава, охороняючи приватне життя від незаконного втручання, визнає за людиною певний рівень свободи. Неодмінною передумовою функціонування демократії та утвердження правової держави в Україні є заборона незаконного втручання в приватне життя людини, а також наявність гарантій охорони життя, честі, гідності та особистої безпеки кожного її громадянина. Обмеження права на недоторканність приватного життя можливо тільки у випадках, передбачених чинним законодавством. З огляду на зазначене розробка криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя (і її окремих елементів) є нагальною потребою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Криміналістична характеристика злочинів досліджувалася такими провідними вітчизняним та зарубіжними вченими як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.К. Весельський, В.Г. Гончаренко, О.Н. Колесніченко, В.В. Куклін, В.К. Лисиченко, А.Г. Матусовський, С.П. Мітрічев, В.А. Образцов, І.Ф. Пантелеєв, В.В. Радаєв, М.В. Салтєвський, Л.А. Сергєєв, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та ін. Одночасно із загальнотеоретичними питаннями криміналістичної характеристики злочинів розроблялися і методики, типові програми і моделі розслідування окремих видів злочинів. Однак, криміналістичній характеристиці такого злочину як порушення недоторканності

приватного життя в науковій літературі приділялося недостатньо уваги, а тому, на сьогоднішній день, вона розроблена недостатньо, що зумовлює труднощі в процесі розслідування цього злочину.

Формулювання цілей. Зважаючи на зазначене, в цій статті ставиться за мету визначити особливості такого елементу криміналістичної характеристики порушення недоторканності приватного життя як предмет злочинного посягання і охарактеризувати його сутність.

Викладення основного матеріалу. Одним з основних елементів криміналістичної характеристики порушення недоторканності приватного життя є предмет злочинного посягання. Встановлення предмету безпосереднього злочинного посягання має важливе значення для розслідування будь-якого злочину, оскільки він безпосередньо пов'язаний з іншими елементами його криміналістичної характеристики, зокрема особою злочинця, типовими слідами злочину, обстановкою та способами його вчинення і відіграє важливу роль, як джерело фактичної інформації, що має організаційне і тактичне значення в процесі розслідування.

Для правильного визначення предмету злочинного посягання при вчиненні порушень недоторканності приватного життя необхідно, насамперед, з'ясувати зміст таких загальнотеоретичних категорій, як «об'єкт злочину» і «предмет злочину». Під об'єктом злочину в кримінальному праві розуміють суспільні відносини, на які посягає злочин, яким він заподіює шкоду, завдає втрат і які захищаються нормами кримінального права [2]. Що ж стосується порушення недоторканності приватного життя, то його об'єктом є право особи на невтручання у її приватне життя.

Під предметом злочинного посягання як елементом криміналістичної характеристики злочину розуміють речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті або інші суспільні відносини [3, с. 278].

Результати аналізу наукових джерел дають змогу зробити висновок що вчені, які досліджували питання недоторканності приватного життя визначали лише зміст поняття «приватне життя» залишаючи поза увагою поняття «недоторканність», у зв'язку з чим виникає необхідність його дослідити.

З етимологічної точки зору термін «недоторканність» походить від слова «недоторканний», яке має два значення:

1. такий, який охороняється законом від посягань з боку кого-небудь;
2. такий, якого не можна псувати, знищувати, паплюжити через значимість, важливість і т.ін. [4, с. 758].

А саме поняття «недоторканність» визначається в Великому тлумачному словнику сучасної української мови як гарантія від усяких посягань з боку кого-небудь.

У чинному законодавстві України і у науковій літературі використовуються одночасно два терміни: «приватне життя» і «особисте життя». У Конституції України, Законі України «Про інформацію» №2657-ХІІ від 2 жовтня 1992 року, переважно застосовується словосполучення «особисте життя». Згідно до офіційного тлумачення Конституційного Суду України інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) — це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан

здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються в побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [5]. В той же час у диспозиції статті 182 Кримінального кодексу України, яка забороняє незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації [6], використовується термін «приватне життя». Він же присутній і в тексті офіційного перекладу на українську мову Конвенції про захист прав людини та основних свобод [7].

Очевидно, що терміни «особисте життя» та «приватне життя» є синонімічними і позначають одне й те ж поняття. Для уникнення плутаними доречним було б обрати одне поняття і внести правки до законодавства. На нашу думку, з огляду на лінгвістичне тлумачення поняття «приватний» (як такий, що: 1) належить окремій особі (особам); 2) не державний, не суспільний, 3) стосується окремої особи (осіб); 4) особистий [8, с. 1110]) обґрунтованим є використовувати поняття «приватне життя», оскільки «особисте» є складовою «приватного».

На думку Н.В. Устименко, особисте життя (приватне життя) — це сукупність особистих немайнових благ, що знаходять своє правове закріплення в особистих немайнових правах, метою яких є забезпечення свободи й незалежності людини визначати за своїм розсудом поведінку в житті, виключаючи будь-яке втручання сторонніх осіб, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством [9, с. 5].

І.Л. Петрухін до сфери особистого життя відносить спілкування людей на неформальній основі, сферу сімейного життя, родинні і дружні стосунки, домашній устрій, інтимні та інші особисті відносини, симпатії й антипатії, спосіб життя, захоплення, творчість, сімейний бюджет, розпорядження приватною власністю, стан здоров'я, житло, дії громадян у нотаріальних конторах та кредитно-фінансових установах, листування, телефонні розмови, особисті папери і документи тощо [10, с. 10–13].

В.М. Баранов розуміє приватне життя людини як сукупність тих видів і форм духовної й фізичної життєдіяльності, які вона сама собі встановлює, розвиває, контролює й самостійно визначає ступінь її відкритості [11, с. 35].

Зазначене вище, дає підстави для висновку, що «приватне життя» — це сфера повсякденної діяльності людини, яка становить собою сукупність елементів, які характеризують існування і визначають розвиток людини як приватної (пересічної) особи, стосуються тільки її, не пов'язані з виконанням нею публічних функцій і вилучені з поля зору громадськості. Такими елементами, відповідно до міжнародних договорів ратифікованих Верховною Радою України (Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. (ст.

12), Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 8) від 4 листопада 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1996 р. (ст. 17) тощо; Законів України та, зокрема, офіційного тлумачення Конституційного Суду України), є обставини життєдіяльності людини, дані щодо здоров'я, фізичного і інтелектуального розвитку людини; статеві самоідентичність та повага до неї, інтимні стосунки; сімейне життя (взаємовідносини в сім'ї); обставини особистого існування людини, образ життя, таємниця віросповідання, конфіденційність творчого і духовного життя; особиста ідентифікація та персональні дані; повагу до кореспонденції, спілкування шляхом використання поштово-телеграфних, телефонних, комп'ютерних та інших технічних комунікацій так і обставини безпосереднього особистого спілкування з іншими людьми (розмов віч-на-віч), зміст приватних щоденників, листів та записок, та всі інші конфіденційні обставини існування людини, які вона сама не вважає потрібним або можливим розголошувати.

Аналіз практики розслідування злочинів, дає підстави для висновку, що предметом безпосереднього злочинного посягання при вчиненні порушень недоторканності приватного життя можна визначити:

а) обставини життєдіяльності конкретної особи, які виникають залежно від волі особи, і стосуються тільки її та не впливають на життєдіяльність інших осіб, зокрема відомості щодо здоров'я, фізичного і інтелектуального розвитку людини, щодо обставин особистого існування людини, образу її життя, таємниці віросповідання, конфіденційного творчого і духовного життя, змісту приватних щоденників;

б) обставини життєдіяльності конкретної особи, що пов'язані з життям вузького кола осіб, тобто такі, які виникають у зв'язку з волевиявленням особи та можуть впливати на життєдіяльність інших осіб, зокрема відомості щодо статевої самоідентичності та поваги до неї, щодо інтимних стосунків, які підтримує особа та ін.;

в) обставини життєдіяльності конкретної особи, що пов'язані з сімейним життям, тобто такі, які виникають від взаємовідносин кількох осіб та є однаково значущими для кожного з членів сім'ї, зокрема відомості щодо взаємовідносин в сім'ї;

г) обставини життєдіяльності конкретної особи, що пов'язані з комунікаціями (кореспонденцією), зокрема відомості щодо спілкування особи шляхом використання поштово-телеграфних, телефонних, комп'ютерних та інших технічних комунікацій, відомості щодо обставин безпосереднього особистого спілкування з іншими людьми (розмов віч-на-віч), відомості щодо листів та записок тощо.

Зазначена класифікація в криміналістичній науці не була розроблена та подається вперше, тому перелік не є повним та потребує подальшого дослідження, але за його допомогою слідчі матимуть змогу більш точно встановити предмет злочинного посягання та оперативно розслідувати порушення недоторканості приватного життя.

Визначення предмету безпосереднього злочинного посягання при розслідуванні порушення недоторканості приватного життя має важливе значення, оскільки він знаходиться в кореляційних зв'язках з іншими елементами криміналістичної характеристики цього злочину, зокрема способом та обстановкою (час, місце) його вчинення, особою злочинця та слідовою

картиною. На основі інформації, отриманої про предмет злочинного посягання, висувають версії про спосіб вчинення злочину (збирання конфіденційної інформації шляхом викрадення приватного щоденника чи будь-яким іншим способом), особу злочинця (особа з безпосереднього близького оточення потерпілого, або інша особа, яка має доступ до особистих речей потерпілого), про коло можливих свідків, про причинно-наслідковий зв'язок між діями злочинця та шкодою, що настала тощо.

В ході досудового розслідування порушень недоторканості приватного життя відомості про предмет злочинного посягання встановлюють під час проведення таких слідчих (розшукових) дій як огляд місця події, огляд документів, допит свідків, потерпілих, підозрюваних, проведення відповідних видів судових експертиз тощо.

Висновки. Наведене вище дає підстави зробити наступні висновки:

1. визначення предмету безпосереднього злочинного посягання має важливе значення для розслідування будь-якого злочину, оскільки він безпосередньо пов'язаний з іншими елементами його криміналістичної характеристики, зокрема особою злочинця, типовими слідами злочину, обстановкою та способами його вчинення і відіграє важливу роль, як джерело фактичної інформації, що має організаційне і тактичне значення в процесі розслідування;
2. предметом безпосереднього злочинного посягання при вчиненні порушення недоторканості приватного життя є обставини приватного життя особи, зокрема: ті, що стосуються її здоров'я, фізичного, інтелектуального розвитку, віросповідання, творчого, духовного,

- сімейного, статевого життя, а також спілкування з оточуючими;
3. предмет безпосереднього злочинного посягання порушень недоторканості приватного життя знаходиться в кореляційних зв'язках з іншими елементами криміналістичної характеристики цього злочину, зокрема способом та обстановкою (час, місце) його вчинення, особою злочинця та слідовою картиною.

Література

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – 49 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Атіка, 2003.
3. Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с. : іл.
5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 р. // Голос України. – 2001. – № 3. – С. 6–8.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Устименко Н. В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Н. В. Устименко// – Х., 2001. – 20 с.
10. Петрухин И. Л. Личная жизнь : пределы вмешательства / И. Л. Петрухин// – М : Юрид. лит., 1989. – 192 с.
11. Баранов В. М. О законодательном определении категории «частная жизнь» (логико-гносеологические и юридико-психологические проблемы) / В. М. Баранов // Право граждан на информацию и защита неприкосновенности частной жизни : сб. науч. тр. / под ред. В. М. Баранова. – Н. Новгород, 1999. – Ч. 1. – С. 35-36.